

Ett par offerdammar från Skånes bronsålder.

Post, Lennart von,

5 B Br.

National Library
of Sweden

POST, L. v.

Arkeol.
Nord.
(Bm)
c

SÄRTRYCK UR:

STUDIER

TILLÄGNADE

OSCAR ALMGREN

19°/_{II}19

R I G

Band II och III, 1919 och 1920

ETT PAR OFFERDAMMAR FRÅN SKÅNES BRONSÅLDER

AV

LENNART VON POST.

Bland särdragen hos de senare årtiondenas svenska fornminesforskning är det intima samarbetet med naturvetenskaperna, särskilt kvartärgeologien, ett av de mera framträdande. Med påbörjandet och upprätthållandet av detta samarbete är namnet Oscar Almgren mycket nära förbundet.

Jag skall icke söka avgöra, hos vilken av de båda forskningsgrenarna, arkeologien eller kvartärgeologien, den största vinsten stannat. Geologien har dels, skede för skede, rekonstruerat vissa huvuddrag av det forntida landets utsträckning, klimat och andra naturbetingelser, av vilka den förhistoriska bebyggelsen var beroende, dels i enskilda fall kunnat närmare belysa de lokala förhållanden, under vilka en boplats grundats, ett offer nedlagts, en skatt undangömts o. s. v. Någon gång har också på geologisk väg en åldersbestämning kunnat göras. Men i detta avseende har geologien oftast varit den tagande, arkeologien den givande.

Icke minst gäller detta den utvecklingshistoriska torvmosseforskningen. Väl finnas i torvmossarnas byggnad ett och annat mycket regelbundet återkommande drag, som gör det möjligt att ganska noga identifiera vissa kronologiska horisonter. Ett sådant, drag f. ö. det viktigaste och mest användbara, är det, varigenom den postglaciala klimatför-

sämringen (Sernander) kommer till synes i lagerföljderna, nämligen det i ett mycket stort antal mossar — i vissa mosstyper nästan undantagslöst — påvisbara återslaget i mossarnas naturliga tendens att i följd av den fortgående pålagringen av nya torvskikt beklädas med allt mindre fuktighetskrävande vegetation. Och visserligen kan en ingående utredning av t. ex. hela igenväxningsförloppet hos en fornsjö giva rätt säkra utgångspunkter för lagerföljdernas ungefärliga datering. Men, trots allt, äro de stratigrafiska dateringsmöjligheterna så begränsade och tillvägagångssättet ofta så tidskrävande, att fornfynden i torvmossarna varit och äro bland de fastaste stödjepunkterna för vår kännedom om dessa bildningars kronologi.

Det fynd, som här skall beskrivas, tillhör den hittills ganska fåtaliga grupp, där verkligen åldern av ett arkeologiskt icke daterbart fornfynd¹ på geologisk väg låter sig tämligen noga bestämmas. Men i detta fall är det icke ur den föreliggande lagerföljden

¹ Då detta och den efterföljande redogörelsen för den pollenanalytiska åldersbestämningen skrevs, kände jag ännu icke det längre fram meddelade resultatet av prof. Fürsts undersökning av fyndets människorester. Denna undersökning synes emellertid hava givit en datering, som bekräftar den av mig på geologisk väg utförda.

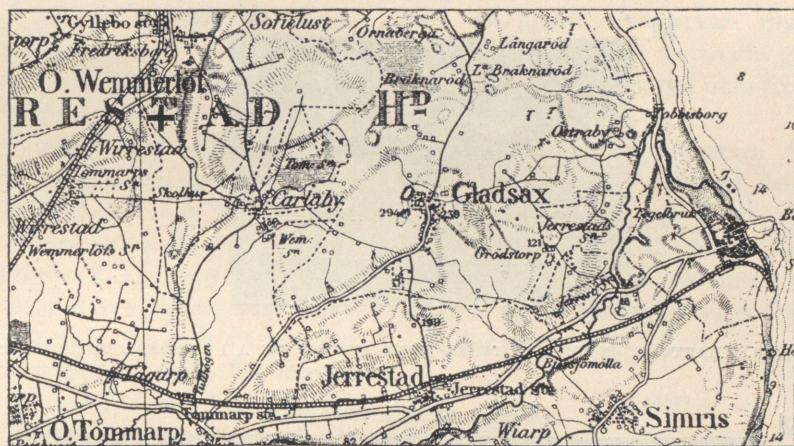

FIG. 1. ORIENTERINGSKARTA ÖVER TRAKTEN V. OM SIMRISHAMN. SKALA 1 : 100 000. VID + VEMMERLÖVS BOSTÄLLES MOSSE.

själv, som dateringen vinnes. Det är en först under senare åren systematiskt införd arbetsmetod — pollenanalysen —, som löser ej blott åldersfrågan utan även vissa andra spörsmål, som fyndet väcker. Ett syfte med denna redogörelse är också att med ett exempel påvisa denna arbetsmetods användbarhet även vid fornminnesundersökningar.

*

I juli 1918 insände d:r Johannes Bring i Simrishamn till Statens Historiska Museum en samling ben, som träffats vid »märgel»-täkt i en torvmosse 1 km SSV om Östra Vemmerlövs kyrka, 8 km VNV om Simrishamn, Fig. 1. Samlingen omfattade 3 människokranier, 3 hundkranier samt en del andra människo- och djurben. Tillsammans med d:r Bring besökte jag på riksantikvariens begäran fyndplatsen, »Vemmerlövs boställes mosse» i början av september samma år.

Det visade sig, att de till St. Hist. Mus. översända benen utgjorde endast en liten del av fyndet. Återstoden hade, då anmälan

gjordes, legat kvar in situ, men var nu till allra största delen, tvärtemot d:r Brings föreskrifter, upptagen. Lyckligtvis hade emellertid de ytterligare funna benen, såvitt man kunde finna, någorlunda samvetsgrant tagits till vara. Och i schaktväggarna funnos ännu små partier kvar, tack vare vilka det blev mig möjligt att fastställa såväl fyndets plats i lagerföljden som dess beskaffenhet.

ALLMÄN KARAKTERISTIK. — På två punkter inom den vid »märgel»-grävningen genomskurna mossdelen, i det följande kallade A och B och belägna A omkr. 30, B omkr. 50 m från mossens kant, hade benen bildat täta, begränsade anhopningar, i vilka ben av olika slag legat utan sammanhang eller ordning blandade om varandra. Bland benen funnos intill något mer än knytnävstora klapperstenar samt trästycken, dels en mängd tillspetsade, intill armtjocka grenstycken (pålar), dels ett par grovt tillformade vedklumpar.

Några fornsaker av daterbart slag voro icke funna. En del bearbetningsspår giva

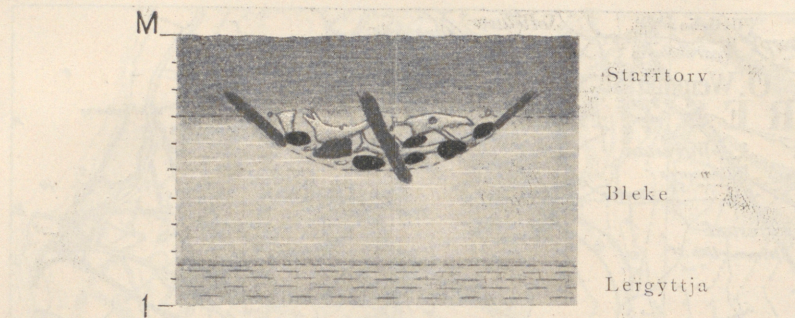

FIG. 2. DET I SCHAFTVÄGGEN SYNLIGA TVÄRSNITTET AV DAMMEN A I VEMMERLÖVS BOSTÄLLES MOSSE.

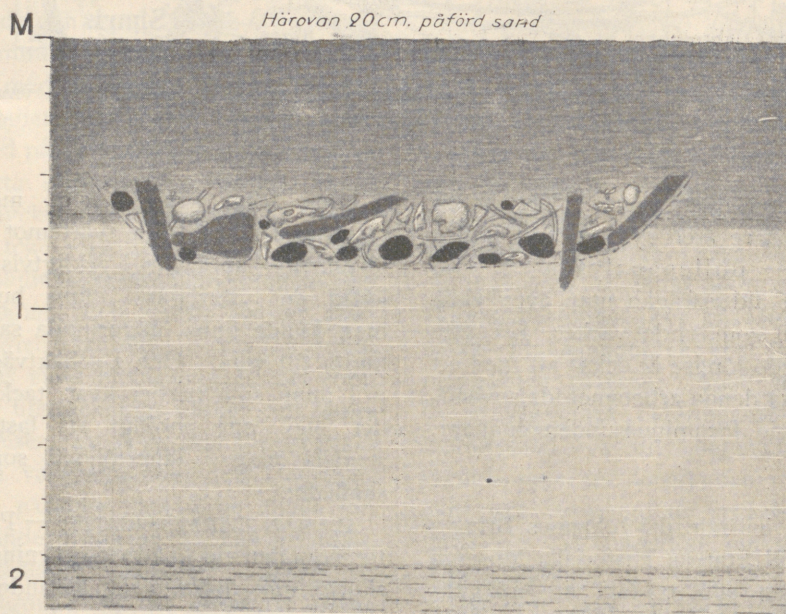

FIG. 3. SCHEMATISKT REKONSTRUERAT TVÄRSNITT AV DAMMEN B I VEMMERLÖVS BOSTÄLLES MOSSE. BETECKNINGAR SOM I FIG. 2.

dock fyndets maximialder. Pålarna och vedklumparna, ävensom ett kronhjortshorn, från vilket två taggar avlägsnats, äro behandlade med ett skarpt, skärande redskap med jämn egg (yxa eller kniv av metall?). På vedklumparna och på ett bäckenben av nötkreatur finnas dels märken efter hugg med skarp, tunneggad yxa, dels tydliga spår

av sågning med ett tunt, någorlunda planparallellt, nästan rakt sågblad. Både på benet och på vedklumparna kan tydligt iakttagas, att sågen förts ned till åtminstone 6 cm djup. Sågen har sålunda haft fritt blad och ej träinfattning på ryggsidan. Jag återkommer till betydelsen härav senare och fastslår t. v. endast, att metallsåg måste

hava använts, och att sålunda fyndet är yngre än stenåldern.

LAGERFÖLJD. — Mossen tillhör den på Sveriges fastland ganska sällsynta stratigrafiska typ, för vilken Gottlands myrar äro de mest bekanta exemplen, och hos vilken lagerföljden består av ett mer eller mindre mäktigt lager bleke och kalkgyttja, täckt av en till mäktigheten likaledes varierande, dock sällan mer än meter-mäktig starttorv med *Cladium Mariscus* (ag) och *Phragmites communis* (bladvass) som mer eller mindre underordnade bikonstituenten. Bleket är avsett i en sjö, som småningom uppgrundats och övergått i ett kärr, torvens modersamhälle. I Vemmerlövs boställes mosse har kärret blivit allt torrare. Ty överst i torven försvinna de i basaldelen rikliga *Cladium*- och *Phragmites*-resterna, ävensom dem åtföljande, likaledes om rikligare bevattning vittnande alger (*Cosmarium* spp. o. a.), kräftdjur och rhizopoder, och i stället uppträda mikroskopiskt påvisade *Sphagnum*-rester (blad- och stamfragment samt sporer), ävensom pollenkorn av *Ericacées* (bl. a. möjligen ljung).

En lagerföljd av denna typ ger i och för sig inga hållpunkter för åldersbestämningar. Övergången från sjö till kärr kan hava inträffat vid snart sagt vilken tidpunkt som helst. Och torvbildningen kan hava avstannat långt före nutiden.

Benanhopningarna lågo på gränsen mellan bleket och torven (fig. 2, 3), inbäddade i en från båda dessa jordarter väl skild rödaktig dy. Denna dy bildade lager av 2—3 dm mäktighet, vilka fyllde flacka insänkningar i blekelagrets övre del och fortsatte ett stycke upp i torvens nivå, nedtill med tydlig gräns sidolagrande denna och bl. a. genom sin rikedom på snäckor bjärt kontrasterande mot torvens nästan alldeles snäckfria men, i motsatts mot dyn, på *Cladium*-

och *Phragmites*-rotstockar rika basaldel. Högre upp i torven förtonade gränsen, och uppåt övergick snäckdyn utan fixerbar gräns i den överlagrande torven.

Snäckdyn är på fyndplatsen A bemängd med bleke, dels i stycken, dels mer eller mindre finfördelat, på B däremot fri från sådan inblandning. I den rena snäckdyn från B hava genom slamning och mikroskopisk undersökning påvisats följande växt- och djurrester:

SJÖARTER.

Fanerogamer:

- Nymphaea alba*, frön.
- Nymphaea* sp., pollen.
- Potamogeton* sp., fruktstenar.

Alger m. m.:

- Cosmarium* spp.
- Chrysomonadiné*-sporer.

Snäckor (bestämda av fil. lic. G. Lundqvist).

- Bithynia Leachi* (?) ungar.
- Bithynia tentaculata*.
- Limnaea ovata* (?) skalfragment.
- Limnaea peregra* (?) ungar.
- Planorbis albus* (?)
- Planorbis carinatus*.
- Planorbis* sp.
- Valvata cristata*.
- Valvata piscinalis* (?) ungar.

Musslor (bestämda av fil. lic. G. Lundqvist):

- Pisidium* spp.
- Spharium corneum*.

KÄRR- OCH LANDARTER.

Fanerogamer:

- Betula verrucosa*, frukter, hängefjäll.
- Cladium Mariscus*, frukter.
- Menyanthes trifoliata*, frön.
- Potentilla* cfr *erecta*, frukter.
- Rubus Idæus*, fruktstenar.
- Ericacé*pollen.
- Chenopodiaceé*pollen.

Mossor (bestämda av lektor Hj. Möller)¹:

- Astrophyllum hornum*.

¹ I dammen A fanns (på hundkraniet) *Hypnum plumosum* Huds.

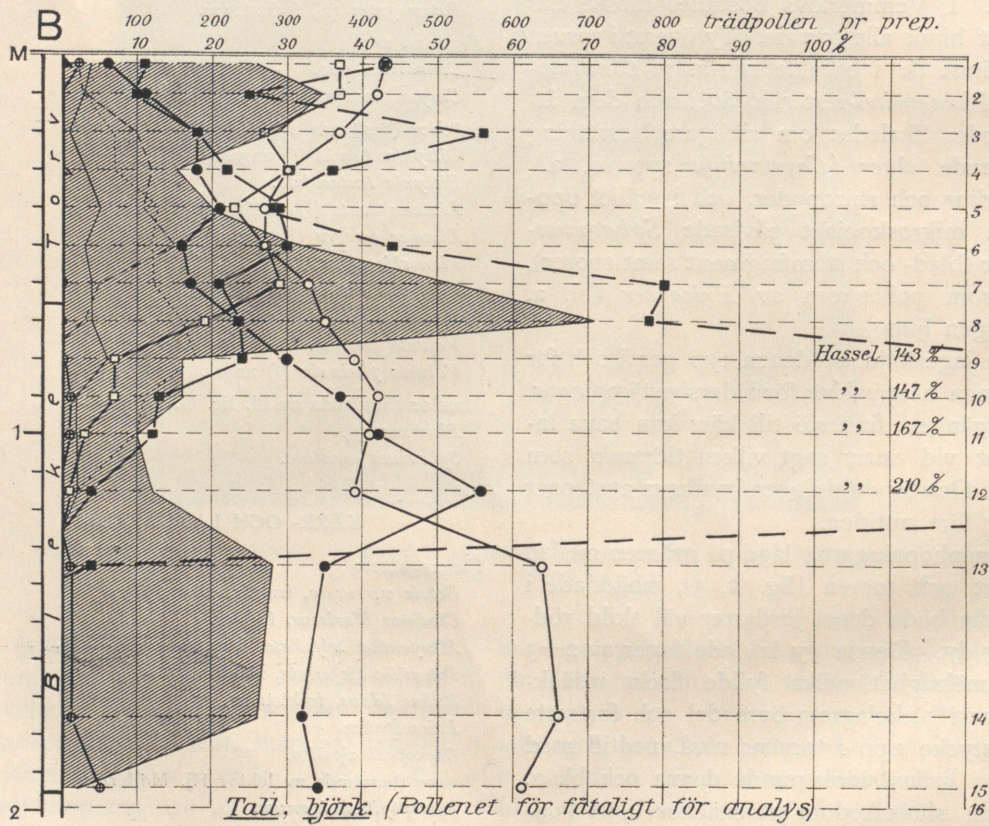
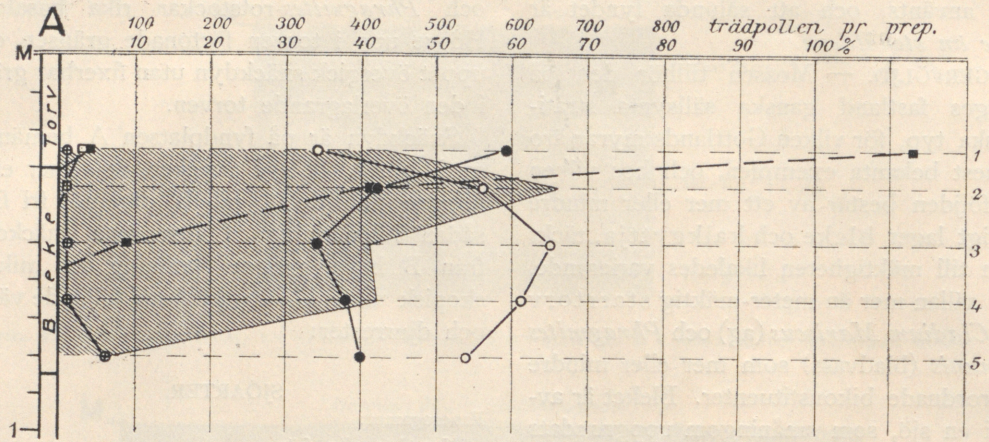

FIG. 4 OCH 5. POLLENDIAGRAM FÖR LAGERFÖLJDEN I VEMMERLÖVS BOSTÄLLES MOSSE INVID DAMMARN A OCH B. BETECKNINGAR SOM Å FIG. 6.

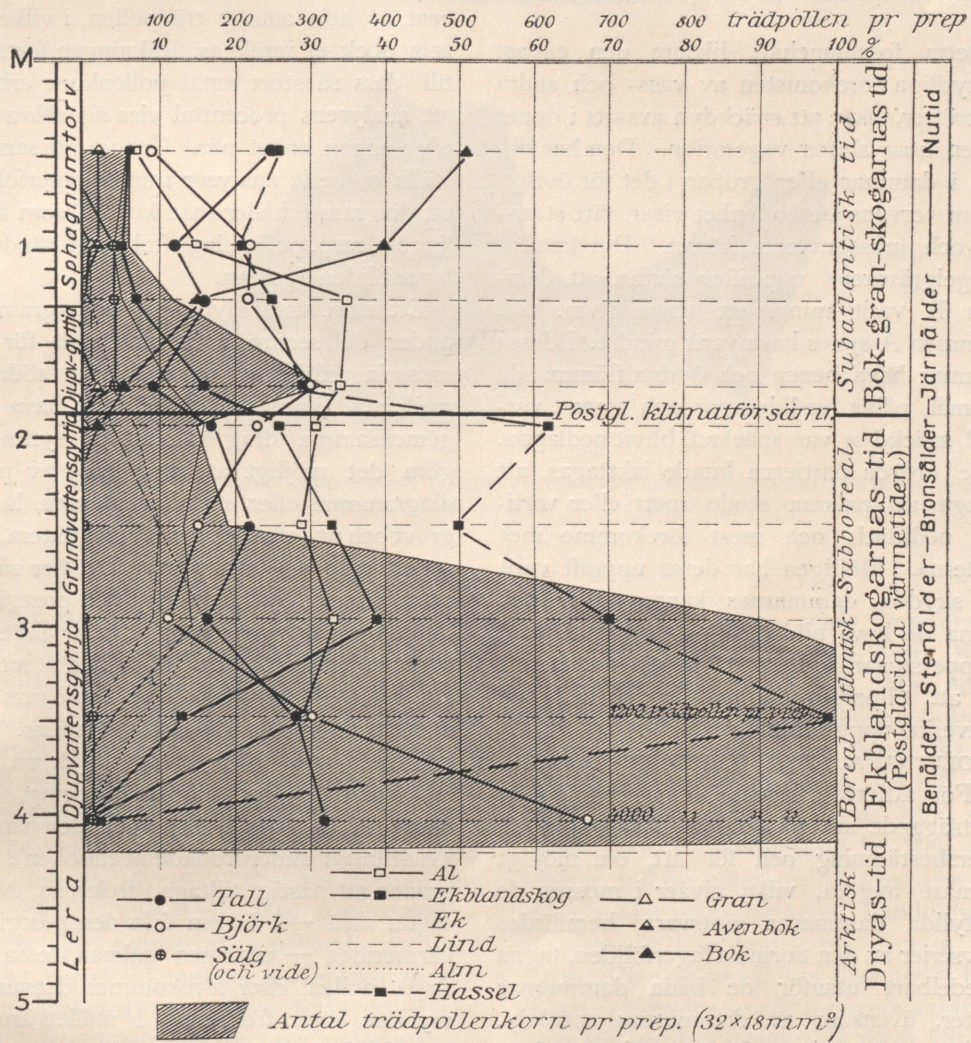

FIG. 6. TYPISKT POLLENDIAGRAM FÖR EN SYDSKÅNSK MOSSE MED FULLSTÄNDIG LAGERFÖLJD. (BJÄRSJÖLAGÅRDS MOSSE, 37 KM. NV. OM VEMMERLÖVS BOSTÄLLES MOSSE.)

Dicranum Bonjeani.
Leucobryum glaucum.
Spherocephalus palustris.
Stereodon polyanthus.
Sphagnum sp., bladrester och sporer (L. v. P).

Detta fossilinnehåll, liksom den endast obetydliga förekomsten av vass- och andra växtrötter, visar, att snäckdyn avsatts i öppet vatten utan sluten vegetation. Den har bildats i dammar eller gropar i det för övrigt, såsom torvens beskaffenhet visar, tätt starr-, ag- och mossbevuxna kärret. Det kan av mangelgrävarens uppgifter slutas, att dammen B varit minst ett 10-tal kvm. vid. Dammen A synes hava varit mindre. I dessa dammar hava benen och övriga främmande föremål, pålar, vedklumpar och stenar, varmed snäckdyn var späckad, blivit nedlagda. I de orörda partierna kunde iakttagas, att många av pålarna stodo snett eller vertikalt nedkörda och mest förekommo mot kanterna. Möjligen har deras uppgift varit att skydda dammarnas kanter, eller ock kunna de hava bildat någon slags inhägnad. Klapperstenarna hava törhända nedkastats för att tillpressa dammarnas innehåll och motverka uppgrundningen.

POLLENANALYTISK ÅLDERSBESTÄMNING. — För att, trots lagerföljdens kronologiskt intetsägande art, på geologisk väg söka en åldersbestämning och för att, om möjligt närmare avgöra, vilka nivåer i mossen de benfyllda dammarna motsvara, hemfördes provserier av den normala lagerföljden, tagna omedelbart utanför de båda dammarnas kanter, ävensom av dammarnas snäckdy. Å dessa provserier utfördes pollenanalys.

Pollenanalysen¹ består däri, att man i ett erforderligt antal preparat av ett prov under mikroskopet räknar samtliga pollenkorn

av de trädslag, vilkas frömjöl bevaras i torven (sälg, björk, tall, al, alm, lind, ek, avenbok, bok och gran samt hassel). De olika pollenslagens frekvens uttryckes i procent av hela antalet trädpollen, i vilket hasseln dock ej inräknas. Räkningen fortsattes, till dess så stort antal pollenkorn erhållits, att analysens procenttal visa sig säkra på en eller annan enhet när. Genom att sammanställa en serie analyser från en lagerföljd till ett diagram erhåller man kurvor, som åskådliggöra resp. pollenslags frekvensförändringar lagerföljden igenom.

Ett stort antal dylika pollendiagram hava under de senare åren utarbetats för torvmosselagerföljder i olika delar av södra och mellersta Sverige. Härigenom hava vissa gemensamma drag kommit till synes, som göra det möjligt att med hjälp av pollendiagrammen eller enstaka analyser, låt vara grovt och ungefärligt, geologiskt datera lager-serier, resp. enstaka prov. Det har sålunda bl. a. konstaterats, att med den postglaciala klimatförsämringen, som ungefär motsvarar övergången från brons- till järnålder, inträdde ett tvärt omslag även i våra skogars sammansättning och utvecklingstendens. Från och med den nivå i lagerföljderna, som motsvarar denna klimatförändring, börja nämligen i söder boken (och den vanligen kvantitativt underordnade avenboken), i norr granen att hastigt tilltaga i frekvens. Nedom sagda nivå — i lagren från den postglaciala varmetiden — antingen saknas dessa trädslags pollen eller förekommer detsamma i mycken liten frekvens. I stället äro de i lagerföljdernas yngre delar allt sparsammare förekommande ädla lövträden (ek, lind och alm), ävensom hassel och al, nedom klimatförändringsnivån företrädda av jämförelsevis höga pollenprocenter.

Då vidare pollenfloras sammansättning befunnits vara huvudsakligen bestämd av

¹ Lennart von Post: Skogsträdpollen i sydsvenska torvmosselagerföljder. — Forh. ved 16. skand. naturforskersmøte 1916, Kristiania 1918.

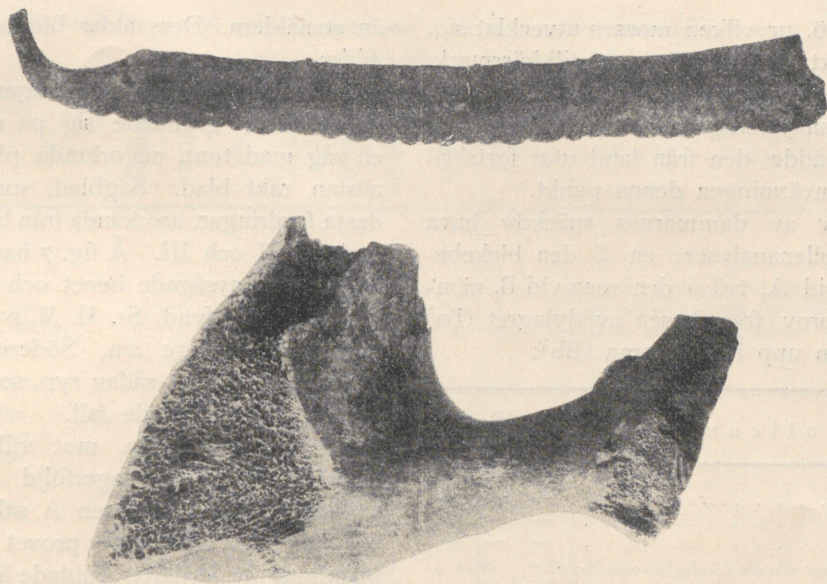

FIG. 7. UNDERST DET AVSÅGADE BÄCKENBENET AV NÖTKREATUR FRÅN VEMMERLÖVS BOSTÄLLES MOSSE. — ÖVERST ETT SÅGBLAD (BRONSÅLDERN III, SÖDERML., ST. H. M. 7774) AV EN TYP, SOM KAN HAVA ANVÄNTS VID AVSÅGNINGEN AV BENET. ^{2/3}.

beskaffenheten hos hela traktens skogsbestånd, återger ett pollendiagram de sekulära förändringarna hos detta och blir följaktligen, såsom det ock visat sig, i stort sett likartat på nära varandra belägna punkter. Man kan därför medelst pollendiagrammen konnektera närbelägna lagerföljder och t. ex. till en dylik, i vilken hållpunkter för datering saknas, överföra dateringar från en lagerföljd i närheten. Man kan också i många fall genom att i pollendiagrammet för en lagerföljd inpassa pollenanalysen för ett i närheten taget prov finna ut, vilken nivå i lagerföljden detta prov motsvarar.

Fig. 4 och 5 återge pollendiagrammen för den normala lagerföljden invid de båda dammarna. Vid A är lagerföljdens översta del förstörd genom odling; vid B täckes torven visserligen av påförd sand, men lagerföljden synes i övrigt vara oförändrad. Pollen-

diagrammet för denna punkt är av den typ, som befunnits känneteckna södra Skånes torvmosselagerföljder, fig. 6. Men normaldiagrammets övre, av allt rikligare bokpollen karakteriserade del saknas. Boken förekommer icke alls i diagrammet A och i diagrammet B endast i ytprovet, och där blott såsom »spår», d. v. s. mindre än 1%. Hela lagerföljden tillhör alltså tiden före den postglaciala klimatförsämringen. Torvbildningen har upphört i subboreal tid, d. v. s. under senare delen av stenåldern eller under bronsåldern. Torvens uppåt torrare karaktär kan hava sin orsak i denna tids torra klimat.

Vidare gör en jämförelse mellan diagrammen A och B det uppenbart, att understa delen av starrtorven vid A till tiden motsvarar en nivå vid B, belägen 0,45—0,50 m under gränsen mellan bleke och torv på sistnämnda punkt. Alltså: ännu långt efter det

den fornsjö, ur vilken mossen utvecklats sig, vid A växt igen och övergått till kärrmark, var det vid B, 20 m längre ut, öppet vatten. Först sedan ytterligare ca 0,5 m bleke här avsatts, nådde den från land utåt fortskridande igenväxningen denna punkt.¹

Å prov av dammarnas snäckdy hava utförts pollenanalyser: en å den blekebemängda vid A, två å den rena vid B, nämligen å prov från hasen av dylagret (Ba) och 20 cm upp i detsamma (Bb):

Pollenslag	A	Ba	Bb
	%	%	%
Gran	—	—	—
Bok	—	—	—
Avenbok	—	—	—
Ek	2	2	3
Lind	1	3	6
Alm	—	17	7
»Ekblandskog»	3	22	16
Al	5	25	29
Tall	41	20	21
Björk	47	33	33
Sälg och vide	4	—	1
	100	100	100
Hassel	28	77	44

Den icke blekebemängda snäckdyns pollenflora (Ba, Bb — utan bok, men med höga procenttal för ekblandskog, al och hassel —) tillhör tiden före den postglaciala klimatförsämringen, d. v. s. före järnålderns början. Förut har visats, att fyndet måste vara yngre

¹ I detta sammanhang kan jag icke ingå på någon utförlig paleofloristisk diskussion av de ur denna synpunkt i flera avseenden intressanta pollendiagrammen från Vemmerlövs boställes mosse. Det må blott påpekas, dels huru som pollenfloras procentiska sammansättning icke påverkas av provens absoluta pollenhalt, vilken å andra sidan växlar alltefter avlagringsättet, dels den omständigheten, att hasseln i dessa diagram — liksom f. ö. också i flera andra från sydsvenska mossar — under varmetidens förra del så att säga vikarierar för de ädla lövträden (ek, lind och alm) och tydligen bildat egna bestånd. Denna tolkning bestyrkes i detta fall därav, att hasselmaximet motsvaras av ett minimum hos trädpollensumman, som icke synes kunna förklaras genom jordarternas uppkomst.

än stenåldern. Dess ålder blir alltså *bronsålder*.

Den arkeologiska bestämningen av fyndets maximiålder grundade sig på spåren efter en såg med tunt, någorlunda planparallellt, nästan rakt blad. Sågblad, som motsvara dessa fordringar, äro kända från bronsålderns perioder II och III. Å fig. 7 hava sammanställts det avsågade benet och ett sågblad (ur ett större fynd, St. H. M. n:r 7774, från Nykvarn, Turinge s:n, Södermanl.) från bronsåldern III av sådan typ, som kan hava brukats i föreliggande fall.

Nu återstår frågan, mot vilka nivåer i mossens normala lagerföljd dammarnas snäckdy svarar. Analysen A saknar, såsom ock var att vänta, då provet innehöll en blandning av jordarter, bildade å olika tider, motsvarighet i diagrammen. Ba motsvarar däremot så gott som exakt diagrammet B vid gränsen mellan bleket och torven, mellan proven 7 och 8. Diagrammets siffror äro (siffrorna inom parentes angiva avvikelserna från Ba): ek 4 (+ 2), lind 4 (+ 1), alm 14 (— 3), »ekblandskog» 22 (± 0), al 24 (— 1), tall 20 (± 0), björk 34 (+ 1), hassel 79 (+ 2). Överensstämmelsen är påfallande god, helst som diagrammets värden för denna nivå äro medeltal mellan analyserna 3 och 4, och därtill bestämningarna tillåtas ju hava fel av en eller annan enhet. Analysen Bb motsvarar lika exakt diagrammet B 25 cm ned i torven, mellan proven 3 och 4. Diagrammets siffror äro: ek 2 (— 1), lind 11 (+ 5), alm 7 (± 0), »ekblandskog» 20 (— 4); al 29 (± 0), tall 18 (— 3), björk 33 (± 0), hassel 45 (+ 1). Till ingendera av analyserna Ba och Bb företer diagrammet på någon annan nivå närmelsevis så god motsvarighet. Det är alltså visat, att botten-skiktet av snäckdyn vid B motsvarar tiden för igenväxningen på denna punkt, medan snäckdyns övre del avsatts vid en tidpunkt,

Skelettdelar från offerdammarna i Vemmerlövs boställes mosse.

(Kursiverad siffra anger dammen A; icke kursiverad B.)

Skelettdel	Människa	Häst	Nöt	Får (Get?)	Vildsvin	Krohhjort	Hand	Räv	Anmärkingar
<i>Huvud:</i>									
Kranier	4	—	—	—	1 ¹	—	7 + 15	4	¹ Av recent typ; gammal galt; vänster ledknapp avslagen, möjl. avhuggen (A. Pira). ² C:a 2 år. — ³ C:a 5 mån.
Underkäkar, par	—	—	—	1	—	—	11	1	
, halvor	—	—	1 ¹ + 1 ²	—	—	1	4	2	
<i>Hals, bål, svans:</i>									
1:sta halskotan	—	—	—	—	—	—	12	2	
2:dra halskotan	—	—	—	1	—	—	9	—	
Övr. halskotor	—	—	—	—	—	—	19	3	
Bröstkotor	—	—	—	—	—	1	21	—	
Ländkotor	—	—	—	—	—	—	33	4	
Korsben	—	—	—	—	—	—	3	—	
Svanskotor	—	—	—	—	—	—	1	—	
Revben	—	—	—	—	—	8 ¹	118	—	¹ Samtl. vänster, utan ledändar; samhörande.
Bröstben	—	—	—	—	—	1 ¹	—	—	¹ Defekt.
Skulderblad	—	—	—	1	—	—	22	2	¹ Defekt.
Nyckelben	1	—	—	—	—	—	—	—	
Bäckenhalvor	—	1 ¹	1 ²	—	—	—	25	4	¹ Defekt; med repor. — ² Avsågad, huggen.
<i>Främre extremiteter:</i>									
Överarmben	2	1	1 ¹	—	—	—	24 ²	6 ³	¹ Ungd.; kluvet. — ² 14 ind. — ³ 5 ind.
Strålsen	2	1	—	1	—	—	22	8	¹ Samhörande; höger.
Armbågsben	3	1	—	—	—	—	27	7	
Handlovsben	—	—	1	—	—	—	—	—	
Mellanhandsben	1	—	—	—	—	—	—	—	
Falanger	1	—	—	—	—	—	—	—	
<i>Bakre extremiteter:</i>									
Lårben	2	—	—	—	—	1	21 ¹	4 ²	¹ 16 ind. — ² 4 ind.
Skenben	1	—	1 ¹	—	—	1 ²	31 ³	9 ⁴	¹ Nederdel; defekt; kluvet. — ² Nedre epifys. — ³ 19 ind. — ⁴ 5 ind.
Vadben	1	—	—	—	—	—	10	—	
Språngben	1	—	—	—	—	1	7	—	¹ Vänster; delvis defekta; samhörande sinsemellan, troligen även med ovanst. lårben.
Hälben	—	—	—	—	—	1	8	3	
Mellanfotsben	—	—	—	—	—	2	75 ²	—	¹ Kanonben. — ² Även mellanhandsben.
Tåfalanger	1	—	—	—	—	2 ¹	—	—	¹ 2 första falanger (sammanvuxna).
Os penis	—	—	—	—	—	—	4	—	

Utom ovanstående ett antal lösa tänder, ledknappskivor och bensplittor.

då de understa 40 cm av torven hunnit bildas. Höjdskillnaden mellan dammens botten och kärtytan invid dess kant var vid denna tid 35 cm. Dammens vattendjup kan ej exakt fastställas, men har förmodligen varit någon dm mindre.

22—191113.

Pollenanalysen A visar bl. a. 1 % lind (2 pollenkorn). Pollen av linden är, såsom å diagrammen synes, träffat endast vid B och där blott från blekets översta del upp genom torven. Det är särskilt rikligt just i de delar av lagerföljden, snäckdyn i dammen B

befunnits motsvara. Förekomsten av lindpollen i den blekebemängda snäckdyn vid A skulle då antyda, att även denna sannolikt tillhör samma tid och i varje fall icke är äldre än proven 8—9 i diagrammet B. Denna snäckdy blir sålunda betydligt yngre än den torv, den sidolagrar, och som nyss visats vara likåldrig med proven 12—13 i diagrammet B.

Angående dammarnas tillkomst kan nu följande fastslås:

Vid A har en grop grävts i det starr- och agbevuxna kärret. Därvid har, såsom ock vid utgrävningen var tydligt, torven och översta delen av bleket genomskurits. Av det uppgrävda bleket har någon del kommit att inblandas i det dysediment, med vilket dammen småningom fyllde sig.

Vid B synes man icke från början hava grävt dammen, utan endast tagit i bruk ett parti av den igenväxande tjärnens strand, där vassen och agen möjligen borttröjts och botten något fördjupats. När sedermera igenväxningen skred vidare utåt tjärnen, uppstod tillfölje lokalt utebliven, möjligen avsiktligt hindrad igenväxning dammen B. Denna ägde bestånd, till dess 4 dm starrtorv hunnit bildas, sålunda rätt lång tid, säkerligen flera mansåldrar. Till sist omgavs även denna damm, liksom A, av tämligen torr kärrmark. Att så varit förhållandet, bekräftas därav, att dammens snäckdy, jämte de beträffande bildningssättet utslagsgivande vattenväxterna och vattendjuren, innehåller utsvämmade rester av ett jämförelsevis torrt kärrs vegetation (de i fossilistan sid. 163 uppräknade land- och kärrarterna). Därtill kommer att jag invid dammen B 30 cm. djupt i torven, ungefär på den nivå där denna börjar antaga torrare karaktär, fann ett ensamt liggande mellanfotsben av hund, säkerligen samhörande med dammens ben-innehåll.

Då sedimentet vid dammen A är orent, kan det icke medels pollenanalyserna avgöras, huruvida tilläventyrs någon mindre åldersskillnad mellan de båda dammarna föreligger, så att t. ex. den yttre, B, anlagts först sedan den inre A blivit fylld av sediment.

FYNDETS INNEHÅLL OCH ART. — Fyndets huvudbeståndsdel är, som nämnt, skelettdelar av djur och människor.¹ Tabellen sid. 169 åskådliggör benens fördelning på arter och benslag.

Tyvär är den allra största delen av fyndet icke sakkunnigt utgrävt utan tillvarataget av en med detta slags arbete obekant märkegrävare. Materialet måste därför vara i viss mån ofullständigt, dels emedan mycket kan tänkas hava förbisetts, dels emedan en större eller mindre del troligen blivit spolierad, innan tillvaratagandet började. Emellertid synes det tillvaratagna vara ett någorlunda representativt prov å dammarnas innehåll. Jag skall i det följande giva skäl för denna mening.

Bensamlingen omfattar rester av *minst 4 människor, 1 vildsvin, minst 1 häst, minst 2 nötkreatur (en kalv och ett ungnöt), minst 2 får (get?), minst 1 kronhjort, minst 20 hundar och minst 5 rävar.*

Med avseende på den grad av fullständighet arterna äro representerade, fördela sig dessa på två tydligt skilda grupper: å ena sidan hund och räv, av vilka nästan alla slags skelettdelar rikligt föreligga, å den andra alla de övriga, människan inbegripen. Av dessa senare finnas endast spridda ben, dock ofta samhörande, så att i vissa fall hela kroppsdelar kunnat rekonstrueras (ett bogparti av häst, ett sidstycke och ett bakben av kronhjort).

¹ Människobenen hava granskats av prof. Carl M. Fürst, djurbenen av doc. Gösta Grönberg, vildsvinskraniet dessutom av lektor Adolf Pirä.

Det är icke gärna möjligt, att denna olikhet är tillfällig och beror på ofullständigt tillvaratagande. I många fall motsvarar antalet av de större räv- och hundbenen ur dammen B exakt eller rätt nära kranieantalet. Man får ett bestämt intryck, att grävaren, Ola Nilsson, allvarligt bemödat sig att tillvarataga allt, och att det mest är småben (ryggkotor, svanskotor, falanger o. d.), som undgått honom. Det är då ytterst osannolikt, att han i stor utsträckning förbisett benen av de större arterna. Det föreliggande materialet måste, synes det mig, godtagas som ett för det hela rätt representativt prov. Att åtminstone somliga djurkroppar varit styckade, bevisar det avsågade och huggna bäckenbenet av nötkreatur, fig. 7.

Fyndets hela beskaffenhet — med konst åstadkomna, vattenfyllda dammar i ett kärr och i dessa rester av hela och styckade kroppar — gör knappast mer en än förklaring möjlig: dammarna hava varit offerställen. Man har offrat dels hela hundar och rävar,¹ dels delar av djur, som även efter nutida smak äro matnyttiga, samt av människor. Det sätt, på vilket särskilt hästnötkreatur och hjort ingå i fyndet, gör troligt, att det är partier av slaktade djur, som offrats. Möjligen har det övriga av kropparna använts för (offer)måltider. Förekomsten av bensplittor — måltidsrester? — bestyrker detta.

Människan är representerad i fyndet på liknande sätt som de matnyttiga djuren — huvud och extremiteter, men inga rester av bälén. Man har svårt att avvisa tanken, att även människokött hört till rätterna vid dessa bronsålderns måltider. Att här föreligger människooffer — vuxna individer och

¹ De övertaliga skenbenen kunde möjligen tyda på att i vissa fall även hund och räv styckats.

ett litet barn (se nedan) — torde stå utom tvivel.

Benen lågo, såsom jag kunde konstatera i de små partier av de båda dammarna, jag själv fick undersöka, om varandra utan ordning. Detta torde bero på att benen, sedan kropparna ruttnat, fallit i sår och — kanske vid nya offer — rubbats. Förekomsten i snäckdyn av lösa ledknappskivor, tänder o. d. gör det troligt att skelettens sönderfallande huvudsakligen skett i vattnet. Det hundben, jag fann i torven invid dammen B, kan antingen hava kommit upp ur dammen, t. ex. vid någon rensning, eller ock möjligen antyda, att kropparna undergått partiell förvandling, innan de nedlagts i dammarna.

Utom benen innehöllo offerdammarna ett (enl. Grönberg fällt) *horn av kronhjort* (damm A) med två sidotaggar avlägsnade och endast de tre krontaggarna i behåll. Hornet är i övrigt helt. Huruvida det är något slags redskap eller ett offrat stycke råmaterial för redskapstillverkning, kan jag icke avgöra.

Vidare funnos två, som sagt, tillformade vedklumpar, en större, av tall, fig. 8, i dammen B, en mindre, av al, i dammen A. Båda äro något oregelbundet päronformade med tvärt avskuren tjockände och ett kort »skaft», som åstadkommits så, att stycket delvis genomsågats från en sida, varefter partiet på ena sidan av sågsnittet avspjälkats. De hava kanske varit klubbor — för slakten eller för annat ändamål? — törhända, då de förekomma i detta sammanhang, »sejtar».

MÄNNISKORESTERNAS ANTROPOLOGISKA BESKAFFENHET (av Carl M. Fürst). — Av kranieerna, som alla sakna underkäkar, äro tre hela och tillhöra vuxna individer: två hjässben och ett pannben samt två nackbenspartier äro av ett litet barn, efter nack-

benet att döma ca 2 år gammalt. Alla de långa extremitetbenen, utom armbågsbenen och ett strålben, äro i hög grad defekta. Av extremitetben finns ett höger och ett vänster lårben, vilka dock ej tillhört samma individ. Båda visa den för neolitisk tid så typiska tillplattningen i övre skaftändan, det högra i så sällsynt hög grad, att jag ej sett motsvarande utom på stenåldersbenen från Vellinge i Skåne. Index platymericus är för detta lårben $62.2 \left(\frac{23 \times 100}{37} \right)$.

FIG. 8. DEN STÖRRE AV DE TILLFORMADE VEDKLUMPARNA (KLUBBA ELLER SEJTE?), VEMMERLÖVS BOSTÄLLES MOSSE. LÄNGD 41 CM.

Läget för trochanter tertius och hela fästet för glutæus maximus är lateralt förskjutet. Samma index för det andra lårbenet är 70,6. Detta ben är av annan färg och byggnad än det högra. Skenbenet och vadbenet samt språngbenet höra samman och skulle möjligen kunna höra till samma individ som det högra lårbenet.

De båda överarmbenen, två av armbågsbenen och strålbenen höra till samma individ. De skulle kunna hava hört till samma

skelett, som representeras av högra nedre extremitetbenen, åtminstone underbenets ben. Längderna antyda detta. Mannen skulle ha varit omkring 165 cm. lång. Om dessa ben skulle ha hört samman med något av kraniera, vore det kranium n:r 1. Vänstra lårbenet är av starkt vit färg, likaså kranium n:r 2. Någon annan hållpunkt för att de hört samman har jag ej, och den är svag. — Samtliga benen av vuxna skulle alltså kunna representera tre individer, men kanske även flera.

De tre kraniera äro varandra mycket olika. N:r 1 och n:r 3 äro från individer på 30 à 40 års ålder. N:r 2 var något över 20 år, men ej 25. Basalsömmen är nämligen ännu ej fullt sluten. Kraniet är troligen manligt. N:r 1 är säkerligen manligt. Svårare är att bestämma könet för n:r 3. Tydligt kvinnligt är det ej, trots sin litenhet. Genom att det är så kort gör det intryck av att vara ännu mindre än vad det verkligen är och vad dess volym angiver. För att dess dimensioner jämförda med de övrigas må framträda, sammanställas de tre kraniernas mått i följande tabell:

Kranie mått	N:r 1	N:r 2	N:r 3
Kraniets rymd . . .	1350 ccm.	1500 ccm.	1180 ccm.
Största längd . . .	184 mm.	178 mm.	156 mm.
Största bredd . . .	133 »	135 »	137 »
Främre pannbredd . . .	94 »	94 »	90 »
Basion-bregmahöjd . . .	132 »	140 »	(125+) »
Basion-bregmalängd . . .	105 »	114 »	102 »
Öronhöjd	113 »	122 »	113 »
Horisontalomfång . . .	510 »	501 »	460 »
Sagittalbåge	370 »	368 »	333 »
Basionbregmabåge . . .	125 »	135 »	119 »
Överansiktshöjd . . .	72 »	59 »	61 »
Okbredd	125 »	(122+) »	(120+) »
Ansiktsvinkel	83°	87°	87°
Längdbreddindex . . .	72,3	75,8	87,8
Längdhöjdindex . . .	71,7	78,7	(80,2)
Breddhöjdindex . . .	99,3	103,7	(91,2)
Pannbågsindex	84,0	84,4	85,7
Parietofrontalindex . .	70,7	69,6	65,7

Kranium n:r 1 (fig. 9) är av vanlig nordisk typ, utpräglat dolikocefalt, ej högt. N:r 2 (fig. 10) är mesocefalt men nära dolikocefalt. Det är ett högt kranium med lågt överansikte. Dess form är förenlig med nordisk typ.

Kranium n:r 3 (fig. 11 och 12) är något för sig själv och av alldeles särskilt intresse genom sin litenhet och höga brakycefali. Vi äro ej vana att få se en sådan extrem brakycefali hos våra fornkranier, och det är därför förlåtligt, om man vid första påseendet tänker på mikrocefali eller deformation, allmän dvärgväxt o. d.¹ Säkert är att det är svårt att fälla säker dom. Emellertid är det visst, att ägaren varit liten till växten. Kraniets rymd är liten, men ej mindre än att t. o. m. därunder iakttagits hos nutida både tyrolare, schweizare, bajrare, elsassare m. fl. Höjden är ej så liten. Bredden är den största på de tre kranierna; men »största längden», 156 mm är det ovanliga måttet, som är mycket litet. Därigenom få vi en sådan hög längdbreddindex som 87,² Vårt mest kända brakycefala stenålderskranium är Vellingekvinnans med en L. B. I. 86,¹. Detta liknar i form ej obetydligt Vemmerlövkraniet n:r 3, som även ej är olik ett kranium från stenåldern från Køljal på Ösel (L. B. I. 84,²). Dimensionerna äro dock större på Ösel- och Vellingekranierna. — Visserligen visar n:r 3 ett osymmetriskt nackben och olikheter på de båda överkäkshalvorna, men detta senare beror på tandåkomma, och dissymmetri å nackben är ej ovanlig. Intetdera berättigar att anse, att kraniets ägare därför eller på

grund av sin litenhet varit idiot. Frågan synes mig här gälla individuell dvärgväxt eller särskild ras. — Det är ett bland de långa benen, ett armbågsben, som visserligen är skadat i båda ändar, men som dock är så i behåll, att jag kunnat jämföra det med det motsvarande benet på ett litet lappskelett och därigenom bedöma dess längd. Jag kan uppskatta det till 213 mm., vilket skulle motsvara en kroppslängd på ungefär 140 cm. Det tyckes antagligt, att när i samma fynd ett ben av en vuxen person, vilket angiver så liten kroppslängd, finnes tillsammans med ett kranium, som även angiver ovanligt liten kroppslängd, så böra de höra samman till en individ.

För tillfället vågar jag ej taga position till frågan om individuell eller rasenlig dvärgväxt. Kraniet n:r 3 är emellertid av stort intresse att få närmare studera. Intressant är det under alla omständigheter att konstatera, med kännedom om de brakycefala stenålderskranier, som funnits vid Vellinge, på Ösel, vid Plau i Mecklenburg och på Möen, att vi nu från bronsåldern fått ett, ännu mera brakycefalt, även det ej långt från kusten av södra Östersjön. Är detta blott att uppfatta som en tillfällighet?

HUNDARNA. — Flera av hundbenen visa skador, som djuren ådragit sig i livet. Ett underben är brutet och illa läkt. Åtminstone tre kranier visa märken av bett eller slag på nosen. Ett har ett ungefär 3 cm brett »avtryck» såsom av en grov käpp, som träffat rätt över nosen. Benet äro splittrat av slaget och åter hopvuxet.

Rörande materialets kynologiska beskaffenhet meddelar Grönberg: »Hunden i dammen A (kranium utan underkäk) är av större, tyngre ras, rätt mycket liknande nutida eskimo- eller samojedhundar, vilka stå mycket nära och anses härstamma från en förhistorisk typ, representerad av *Canis fa-*

¹ Reflexionen är närmast föranledd av en förmodan av mig i min hänvändelse till prof. Fürst, att detta kranium hade tillhört en missbildad individ (idiot e. d.).
L. v. P.

² I Lunds anatomiska museum finnes ett lappkranium med L. B. I. 91.

FIG. 9. KRANIET N:R 1, VEMMERLÖVS BOSTÄLLES MOSSE. $\frac{1}{3}$.

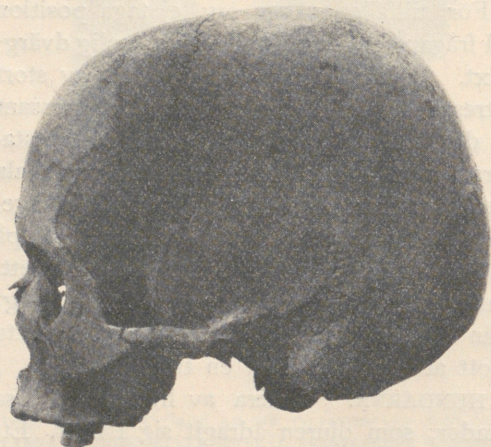

FIG. 10. KRANIET N:R 2 (VITA KRANIET), VEMMERLÖVS BOSTÄLLES MOSSE. $\frac{1}{3}$.

miliaris Inostranzewi från stenålderslager vid Ladoga. De 15 kranierna ur dammen B äro av rätt växlande typ med längre eller kortare nosparti. Om variationen bland dessa hundar är resultatet av korsning mellan två olika raser eller gradvis inträdande domestikationstecken torde möjligen kunna avgöras genom en kommande, mera ingående undersökning. Så mycket tror jag mig dock kunna säga att intet av dessa kranier kan

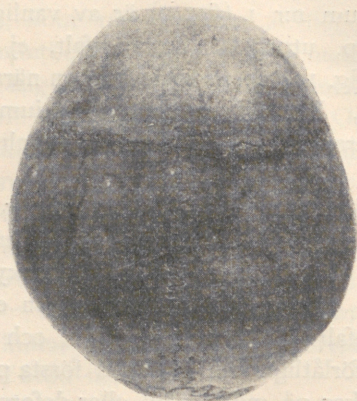

FIG. 11 OCH 12. KRANIET N:R 3, VEMMERLÖVS BOSTÄLLES MOSSE (OVANIFRÅN OCH FRÅN SIDAN). $\frac{1}{3}$.

anses representera *palustris*-typen.»

HÄSTEN (av Gösta Grönberg). — De föreliggande benen äro av ett fullt utvuxet individ, men visa mått, som antyda betydligt mindre kroppsstorlek än hos de i nutiden vanliga hästraserna. Såväl till längd som grovlek stämma de fullständigt överens med motsvarande delar hos skelettet av ett medelstort gotlandsruss, som finnes å Veterinärhögskolan. Detta skelett har tillhört en häst med boghöjd 117 cm och ländhöjd 111 cm (mått å skelettet med korrektion för mjuka delar).

*

Som icke fackman avstår jag från att försöka utfinna, vilka kultseder och religiösa föreställningar som tilläventyrs kunde avläsas i de nu förelagda iakttagelserna själva eller genom jämförelse med besläktat material från förhistoria och nutid. Det vore visserligen lockande att t. ex. söka den djupare orsaken till hundens (och rävens) stora roll i offren och till den omständigheten, att kropparna av dessa djur tydligen nedlagts hela, medan av de övriga, matnyttiga djuren och av människan endast kroppsdelar offrats. Men jag skall inskränka mig till att påpeka tvenne skandinaviska parallellfynd, vilka synas belysa en viss sida av Vemmerlövs-fyndet.

I Alvastra-delen av *Dagsmosse* vid Tåkern i Östergötland, där den bekanta träskbyn¹ är belägen, och vars uppkomst, i motsats mot Dagsmosses huvuddel, är att tillskriva starka källflöden,² finnes c:a 170 m. N om »träskbyn» en numera igenvuxen, men under slutet av stenåldern (och bronsåldern) ännu öppen källa. Vid detaljundersökningen av denna fann jag i och omkring själva källöppningen, på den nivå i lagerföljden, som svarar mot nyssnämnda tid, en pålning av intill armstjocka, i nederändan spetsade, uppåt förmultnade käppar samt i öppningen en mängd tätt nedlagda klapperstenar. Anläggningens art blev skönjbar, då mitt i källan träffades en hornyx (fig. 13), stående vertikalt med banen uppåt. Skaftet var borttaget, och yxan kan knappast hava kommit i detta läge, om den icke oavsiktligt ditställdes. Det ligger då närmast att antaga, att yxan offrats genom att nedställas i källan. Anordningen med pålar och stenar erinrar ju mycket om offerdammarna vid Ö. Vemmer-

¹ Otto Frödin: En svensk pålbyggnad från stenåldern. — Fornvännen 1910.

² Lennart von Post: Einige südschwedischen Quellmoore. — Bull. Geol. Inst. Ups. Vol. XV. 1916.

löv. Invid Alvastrakällan träffades i torven en kluven, i båda ändarna snett avskuren ekgren (48 × 7 × 4 cm), en avkarvad 4-taggig krona av ett kronhjortshorn samt enstaka benskårvor — alltså ytterligare en likhet med Vemmerlövsfyndet.

Det andra fyndet, som bör beaktas i detta sammanhang, är en *offerbrunn från Bud-sene* i Magleby socken på Möen. Om denna skrives i den i bokform utgivna etikettsamlingen till Nationalmuseets i Köpenhamn

FIG. 13. HORNYXA, OFFERKÄLLAN VID ALVASTRA. $\frac{1}{4}$.

förhistoriska danska samling: »Paa et vandrikt Sted fandtes nedsat et Stykke af en tyk Træstamme, af El, indvendig hult og skraat tilhugget forneden, men nu afraadnet opadtil.» — »Indeni fandtes en stor Mængde Dyreknogler og mellem disse: et Hængekar, staaende opret paa sin Bund, et mindre Hængekar, anbragt over det andet som Laag, en hvælvet Smykkeplade, liggende indeni Karret, og under denne tre Arm-

ringe, alt af Bronze og hidrørende fra Bronzealderens sidste Afsnit. Knoglerne ære af tam Oxe (2 voxne og 3 Kalve), Faar (2 gamle og 1 ungt), samt enkelte af tamt Svin, Hest og Hund. Omkring Træbullen var der et tykt Stenlag. Det hele har dannet en Brønd, og Indholdet af Bronzesager og Knogler maa være Ofre til Vandet eller dets Guddom.»

Även mellan detta fynd och Vemmerlövsfyndet är frändskapen tydlig. I själva verket synas mig de tre fynden — Alvastrakällan, Vemmerlövdammarna och Budsenebrunnen — vara varianter av en och samma offertyp — *källoffer*. Vid Alvastra har man offrat i en verklig källa, vid Budsene i en för ändamålet iordningsställd brunn. Vemmerlövsfyndet intager en slags mellanställning mellan dessa fynd. I visst avseende — genom anordningen med pålar och stenar

— ansluter sig fyndet till Alvastrakällan, i ett annat — genom myckenheten offerdjur — till Budsenebrunnen. Liksom det senare, tyckas mig Vemmerlövsdammarna kunna uppfattas som konstgjorda substitut för naturliga offerkällor.

Utgår man från att sågar av den typ, som spårats i Vemmerlövsfyndet, verkligen under bronsålderns senare del helt ersatts av de från denna tid kända — med smalt, tjockare blad och fästappar på ryggen — och vågar man med denna utgångspunkt det nog rätt osäkra antagandet, att Vemmerlövsfyndet sålunda skulle tillhöra någon av bronsålderns *tidigare* perioder, kommer det att även till tiden falla mellan Alvastra och Budsene. Huruvida denna lilla serie källofferfynd i så fall skulle avspegla ett faktiskt utvecklingsförlopp, är dock knappast möjligt att enbart på nu föreliggande material avgöra.

Schreiner
Group

1000000021178

LÄSESALSLÄN

Kungliga biblioteket

